

M. ELIADĖ

ŠVENTOJI ERDVĖ IR PASAULIO SAKRALIZACIJA

Erdvės vienalytiškumas ir hierofanijos *

Religingam žmogui *erdvė nėra vienalytė* — joje yra lūžiai, pertrūkiai, yra erdvės dalys, kokybiškai skirtingos nuo kitų. „Nesiartink čia! — sako Viešpats Mozei.— Atrišk nuo savo kojų avalynę, nes vieta, kurioje stovi, yra šventa žemė“ (Iš 3, 5). Taigi yra šventa ir kartu „stipri“, reikšminga erdvė, ir yra kitos erdvės — nešventos, vadinasi, be struktūros ir konsistencijos, kitaip tariant, — amorfiškos. Dar daugiau, religingam žmogui šis erdvės nevienalytiškumas pasireiškia per patyrimą priešingybės tarp šventos erdvės, kuri yra *reali, egzistuoja realiai*, ir likusios beformės erdvės, kuri supa šią šventą erdvę.

Pasakysiu iš karto, kad religinis erdvės nevienalytiškumo patyrimas yra pirminis patyrimas, tolygus „pasaulio įkūrimui“. Kalbama ne apie teorines spekuliacijas, bet tik apie pirminį religinį patyrimą, ankstesnį už bet kokią refleksiją pasaulio atžvilgiu. Šis erdvės pertrūkis sąlygoja pasaulio įkūrimą, nes jis atidengia „pastovų tašką“, centrinę visos būsimos orientacijos ašį. Kadangi šventumas pasireiškia tarpininkaujant kokiai nors hierofanijai, tai reikalas liečia ne tik erdvės vienalytiškumo pertrūkį, bet taip pat apreiškimą, atsiskleidimą absoliučios realybės, kuri priešinga nerealiai, begalinei aplink plytinčiai erdvei. Švento pasireiškimas ontologiškai įkuria pasaulį. Homogeninėje ir begalinėje erdvėje, kurioje negalimas joks atskaitos taškas, kurioje negalima jokia *orientacija*, hierofanija atskleidžia absoliutų „pastovų tašką“, „centrą“.

Taigi matome, kokios egzistencinės vertės turi šventos erdvės apreiškimas religingam žmogui: niekas negali prasidėti, tapti be išankstinės orientacijos, o bet kokios orientacijos implikuoja stabilaus taško įgijimą. Dėl to religingas žmogus siekia įsikurti „pasaulio centre“. *Pirmiau negu gyventi Pasaulyje* reikia jį *įkurti*, ir joks pasaulis negali gimti pasaulietinės erdvės vienalytiškumo ir reliatyvumo chaose. Atradimas arba nustatymas stabilaus taško — „centro“ — tolygus pasaulio įkūrimui; pavyz-

Versta iš: *Eliade M. Le sacré et la profane.* — Paris, 1967, p. 21—35. Vertė *Leonardas Zasiemauskas*.

* *Hierofanija* — objektas, sukeliantis šventumo pajautimą, tam tikrą psichologinę būseną. (Paaiškinimai — vertėjo.)

džiai kuo puikiau siai mums parodys kosmogoninę apeiginę orientacijos vertę ir šventos erdvės formavimą.

Tuo tarpu pasaulietiniam patyrimui erdvė yra homogeninė ir neutrali: nėra pertrūkio, kuris įgalintų išskirti kokybiškai skirtingas šios masės dalis. Geometrinė erdvė gali būti pradėta ir apribota bet kokia kryptimi, jos struktūra neturi jokios kokybinės diferenciacijos, jokios orientacijos. Žinoma, negalima geometrinės erdvės sąvokos painioti su „pasaulietinės“ erdvės patyrimu, kuris priešingas šventos erdvės patyrimui ir kuris yra vienintelis mūsų domėjimosi objektas.

Homogeninės erdvės sąvoka ir jos istorija (kadangi ši sąvoka buvo filosofinės ir mokslinės minties perimta dar antikos laikais) sudaro visai kitą problemą, kurios mes čia neliesime. Mus domina tik tai, kas erdvės patyrimas, kuris išgyvenamas nereliginio žmogaus, atmetančio Pasaulio šventumą ir priimančio vien tik „pasaulietinę“ egzistenciją, laisvą nuo bet kokių religinių prielaidų.

Būtina tuojau pridurti, kad tokia pasaulietinė egzistencija niekada nepasireiškia grynu pavidalu. Nepriklausomai nuo pasiekto pasaulio desakralizacijos laipsnio, žmogui, pasirinkusiam pasaulietinį gyvenimą, nepasiseka visai išsilaisvinti iš religinės elgsenos. Įsitikinsime, kad net labiausiai desakralizuota egzistencija dar išsaugo pasaulio religinio vertinimo pėdsakus.

Pradžioje palikime šį problemos aspektą ir apsiribokime dviejų patyrimų — šventos ir pasaulietinės erdvės — palyginimu. Prisiminkime, ką implikuoja pirmas iš šių dviejų patyrimų: šventos erdvės apreiškimas leidžia pasiekti „pastovų tašką“, susiorientuoti vienalytiškumo chaose, „įkurti Pasaulį“ ir gyventi *realiai*. Priešingai — pasaulietinis patyrimas išsaugo vienalytiškumą ir kartu erdvės reliatyvumą. Bet kokia *tikroji* orientacija išnyksta, nes „pastovus taškas“ neturi būtino ontologinio statuso: erdvė atsiranda ir išnyksta priklausomai nuo kasdienių poreikių. Tiesą sakant, čia nėra „Pasaulio“, o yra tik suskaldytos Visatos fragmentai — amorfinė masė nesibaigiančių, daugiau ar mažiau neutralių „vietų“, kuriose žmogus gyvena, valdomas kokios nors egzistencijos dėsnų, veikiančių industrinėje visuomenėje. Tačiau į šį pasaulietinės erdvės patyrimą nuolat prasiskverbia vertybės, daugiau ar mažiau primenančios nevienalytiškumą, būdingą religiniam erdvės patyrimui. Egzistuoja privilegijuotos vietovės, kokybiškai skirtingos nuo kitų, — gimtinės peizažas, vietovė, susijusi su pirmąja meile, kokios nors gatvė, jaunystėje aplankyto svetimumo miesto kampelis. Visos šios vietos išsaugo žmogui, net ir visiškai nereliginiam, išimtinę „vienintelę“ vertę: tai yra jo privataus pasaulio „šventos vietos“ — tarsi nereliginiam žmogui būtų buvusi apreikšta kita realybė, skirtinga nuo tos, su kuria jis susijęs kasdiene egzistencija.

Įsidėmėkime šį pasaulietinio žmogaus „kriptoreliginio“* elgesio pavyzdį. Turėsime progą aptikti ir daugiau pavyzdžių, rodančių religinių pagrindų ir vertybių degradaciją, jų desakralizaciją. Vėliau suprasime jų gilią prasmę.

* *Kriptoreliginis* — šventas ženklas, paslėpta religinė elgsena.

Teofanijos * ir ženklai

Norėdami akivaizdžiai išryškinti tą erdvės nevienalytiškumą, kuris yra išgyvenamas religingo žmogaus, turime grįžti prie banalių pavyzdžių. Štai bažnyčia šiuolaikiniame mieste. Tikinčiajam ši bažnyčia susijusi su kita erdve negu gatvė, kurioje jūnai yra. Durys, atsidarančios į bažnyčios vidų, žymi pertrūkį. Slenkstis, skiriantis dvi erdves, rodo distanciją tarp *dviejų egzistencijos* modifikacijų — pasaulietinės ir religinės.

Slenkstis kartu yra stulpas, siena, kuri skiria ir priešpriešina du pasaulius. Tai paradoksali vieta, kurioje šie pasauliai jungiasi, kurioje perinama iš pasaulietinio į šventą pasaulį.

Panaši apeiginė funkcija būdinga gyvenamųjų namų slenksčiui, ir todėl jam skiriama tokia pagarba. Su namų slenksčio peržengimu susijusios gausios apeigos: nusilenkiama prieš jį arba atsiklaupiama, jis pamaldžiai liečiamas ranka. Slenkstis turi savo „saugotojus“ dievus ar dvasias, kurie gina įėjimą ir nuo žmonių pykčio, ir nuo demoniškų jėgų bei užkrečiamųjų ligų. Ant slenksčio aukojamos aukos dieviškiesiems globėjams. Kai kuriose Rytų kultūrose (Babilone, Egipte, Izraelyje) slenkstis buvo teisngumo vykdymo vieta. Slenkstis, durys tiesiogiai ir konkrečiai parodo erdvės pertrūkį, ir tai sudaro jų svarbią religinę reikšmę. Jie simbolizuoja perėjimą, jie šį perėjimą realizuoja.

Priežastis, dėl kurios bažnyčia priklauso visai kitai erdvei, negu ją supantys pastatai, yra labai aiški: šventos vietos viduje vyksta transcendencija iš pasaulietinio pasaulio. Archaiškiausiose kultūrose šios transcendencijos galimybė išreiškiama įvairiais angų *vaizdiniais*: ten, šventoje vietoje, galima komunikacija su dievais. Vadinas, privalo būti „vartai“ į aukštį, per kuriuos dievai gali nusileisti ant žemės, o žmogus gali įžengti į dangų. Netrukus pamatysime, kad tai buvo būdinga daugeliui religijų.

Šventykla, tiesą sakant, ir yra „anga“, vedanti į aukštybes ir užtikrinanti pasaulio ryšį su dievais.

Visa šventoji erdvė implikuoja hierofaniją. Kaip sąlyčio su šventumu įrodymas iš kosmoso išskiriama tam tikra dalis ir jai suteikiama kokybiškai kitokia išraiška. Kada Jokūbas Harane susapnavo siekiančias dangų kopėčias, kuriomis kilo ir leidosi angelai, ir išgirdo Viešpaties balsą iš aukštybių: „Aš esu tavo tėvo Abraomo Dievas!“ (*Pr 28, 13*), jis atsibudo iš baimės ir sušuko: „Kaipgi baisi šita vieta! Čia ne kas kita, kaip tik Dievo namai ir dangaus vartai“ (*Pr 28, 17*). Jis paėmė akmenį, ant kurio miegojo, pastatė jį kaip ženklą ir apipylė alyva. Ir pavadino šia vieta Beteliu, t. y. „dievo namais“. „Dangaus vartų“ simbolika vra turtinga ir sudėtinga: teofanija pašventina bet kurią vietą vien tuo, kad padaro ją „atvirą“ į aukštybes, ir kartu užtikrina ryši su dangumi. Tai paradoksalaus perėjimo iš vieno egzistavimo būdo į kitą taškas. Nesunku pateikti ir geresnių pavyzdžių apie šventyklas, kurios yra perėjimo vietos tarp dangaus ir žemės „dieviški vartai“.

* *Teofanija* — šventos v etos apraiška, šventas ženklas.

Dažnai nereikia netgi teofanijos arba hierofanijos griežtąja prasme: parodyti vietos šventumą pakanka bet kokio ženklų. Legendinis El-Henalis iškūrėjas (XVI a. pab.), sustojęs prie šaltinio nakvynei ir išmeigęs lazda į žemę, rytą, norėdamas tęsti kelionę, pamatęs, jog lazda išleidusi šaknis ir pumpurus. Čia jis išvelgęs dievo valios ženklą ir toje vietoje išikūręs. Kaip tik toks *ženklas* yra religinės prasmės reiškiėjas, įvedantis absoliutumo elementą ir panaikinantis reliatyvumą ir maišatį. *Visa tai*, kas nepriklauso šiam pasauliui, pasireiškia apodiktiniu būdu; tai yra vyksmas, turintis savo orientaciją ir pagrindą.

Kai nepasireiškia joks ženklas, jis *provokuojamas*. Pavyzdžiui, praktikuojamas šaukimo (evocatio *) būdas panaudojant gyvūnus. Jie nurodo, kokioje vietoje galima statyti šventyklą ar kaimą. Vadinas, galime pasakyti, jog šiuo šventų jėgų ar apraiškų šaukimu siekiama vieno tikslo: norima *suorientuoti* žmogų vienalytėje erdvėje. Žmogus reikalauja ženklų todėl, kad nori atsikratyti reliatyvumo, dezorientacijos sukeltos įtampos ir nerimo arba tiesiog — siekia atrasti absoliutų *atramos tašką*. Jeigu jis persekioja laukinį žvėrį, tai toje vietoje, kur jį nudobia, stato šventyklą. Jis paleidžia į laisvę naminių gyvulių, pavyzdžiui, jautį, ir po kelių dienų jį sumedžiojęs, čia pat paaukvoja. Vėliau toje vietoje pastatomas altorius, o aplink jį kuriasi kaimas. Visais šiais atvejais vietos šventumą apreiškia žvėrys. Žmonės patys negali laisvai pasirinkti šventos vietos, jie ieško ir atranda ją padedami paslaptinių ženklų.

Šie pavyzdžiai rodo būdus, kuriais religingam žmogui apreiškiamos šventos vietos. Visais šiais atvejais hierofanijos panaikina erdvės viena-lytiškumą ir apreiškia „pastovų tašką“. Kadangi religingas žmogus siekia gyventi šventumo kupinoje atmosferoje, galima tikėtis ir daugiau būdų, kuriais pašventinama erdvė. Neabejotina tai, kad šventa *realybė par excellence*, — tai jėga, veiksmingumas, vaisingumas ir gyvenimo šaltinis. Religingo žmogaus noras gyventi *šventume* yra lygiavertis jo siekimui būti objektyvioje realybėje, atsisipirti visa kaustančiam subjektyvaus patyrimo reliatyvumui, realiai ir veiksminei gyventi pasaulyje, o ne iliuzijomis. Tokį elgesį patvirtina visi egzistencijos matmenys, bet ypač akivaizdus jis religingo žmogaus troškime nuolatos būti pašventintame pasaulyje, t. y. šventoje erdvėje. Kaip tik dėl to itin ištobulinta *orientavimo* technika, kuri yra ne kas kita kaip šventos erdvės *konstravimo* technika. Būtų neteisinga manyti, kad kalbama apie *žmogišką* darbą, kad pačiam žmogui savo pastangomis pasiseka pašventinti erdvę. Iš tikrųjų ritualas, kuriuo žmogus konstruoja šventą erdvę, yra veiksmingas tik tiek, kiek jis atkuria dievų kūrybinę veiklą. Norint geriau suprasti šventos erdvės apeiginio konstravimo būtinumą, reikia grįžti prie tradicinės „pasaulio“ koncepcijos. Tada galėsime pamatyti, kad religingam žmogui bet koks „pasaulis“ yra „šventas pasaulis“.

* *Evocatio* (lot.) — šaukimas, užkeikimas. Tekste suprantamas kaip šventų vietų aptikimas padedant gyvūnams.

Chaosas ir Kosmosas

Tradicinėms visuomenėms būdingas jų apgyvendintos ir joms nežinomos, beribės aplinkinės teritorijos priešpriešinimas: jų gyvenamoji vieta — „pasaulis“ (tiksliau — „mūsų pasaulis“), Kosmosas. Visa kita jau ne Kosmosas, bet kitos rūšies, „kitas pasaulis“ — chaotiška, svetima erdvė, apgyvendinta baidyklių, demonų, „svetimų“ (neretai sutapatinamų su demonais ir vaiduokliais). Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad šis erdvės pertrūkis yra atsiradęs dėl gyvenamos ir ūkine veikla paženklintos, taigi „kosmizuotos“ teritorijos priešpriešinimo nepažįstamai erdvei, kuri plyti už žinomos teritorijos ribų. Iš vienos pusės „Kosmosas“, iš kitos — „Chaosas“. Tačiau matysime, jog apgyvendinta teritorija todėl yra „Kosmosas“, kad ji pirmiau buvo pašventinta ir vienu ar kitu būdu dievų sukurta ar turinti sąlytį su dievais. „Pasaulis“ („mūsų pasaulis“) yra toks, kuriame jau pasireiškė šventumas. Vadinas, jame yra galimas ir gali būti kartojamas perėjimas iš vieno pasaulio į kitą.

Visa tai iliustruoja „Véduose“ aprašytos apeigos, susijusios su kokios nors teritorijos įgijimu: turėjimas būna teisėtas tik tada, kai pastatomas ugnies altorius deivės Agni* garbei. „Kalbama apie įsikūrimą, kai pastatomas ugnies altorius, ir visi, kurie jį statė, teisėtai įsikuria“ (Catapatha Brahmana, VII, I, I, 1—4). Ugnies altoriaus pastatymu objektyvizuojama deivė Agni ir užtikrinamas ryšys su dievų pasauliu: altoriaus erdvė tampa šventa erdve. Bet ritualo prasmė pasirodys žymiai sudėtingesnė, jei atkreipsime dėmesį į visus jo aspektus. Tada suprasime, kodėl teritorijos pašventinimas tolygus „kosmizacijai“. Iš tikrųjų altoriaus pastatymas deivei Agni yra ne kas kita, kaip kūrimo akto atgaminimas mikroskopinėje skalėje. Vanduo, kuris maišomas su moliu, tapatinamas su pirminiu vandeniu; molis, sudarantis altoriaus pagrindą, simbolizuoja žemę; šoninės sienos — atmosferą ir t. t. Be to, altoriaus statymą lydi eilės, aiškiai kalbančios apie vienokio ar kitokio kosminio regiono sukūrimą (Catapatha Brahmana, I, IX, 2, 29, etc.). Trumpai tariant, ugnies altoriaus pastatymas, kuris įteisina kokios nors teritorijos įgijimą, tolygus kosmogonijai.

Nežinoma, svetima, neapgyvendinta teritorija (dažnai tai tiesiog reiškia — „mūsų“ neapgyvendinta) priklauso reliatyviam ir beformiam „Chaosui“. Žmogus, užimdamas ir ypač apgyvendindamas teritoriją, ritualinės kosmogonijos pakartojimu simboliškai transformuoja ją į kosmosą. Visa tai, kas turi tapti „mūsų pasauliu“, privalo būti pirma „sukurta“, o bet koks kūrimas turi pavyzdį — dievų sukurtą pasaulį. Skandinavai, kolonizavę Islandiją ir joje ūkininkaudami, nelaukė šio užsiėmimo savarankišku, žmogišku, netgi pasaulietiniu. Darbas jiems buvo tik pirminio akto pakartojimas, chaoso transformacija į kosmosą dieviškojo kūrimo aktu. Įdirbdami dirvonuojančias žemes, jie tiesiog kartojė veiksmus dievų, kurie sutvarkė Chaosą, suteikdami jam struktūrą, formą, dėsnius.

* Agni — mitologinė ugnies deivė senovės Indijoje.

Ar tai būtų niekieno nenaudojamų žemių įsisavinimas, ar jau „kitų“ žmonių apgyvendintos teritorijos užėmimas,— naujos nuosavybės įgijimo ritualas vienu ar kitu būdu pakartoja kosmogoniją. Archainių visuomenių požiūriu, visa, kas nepriklauso „mūsų pasauliui“, apskritai dar nėra „pasaulis“. Teritorija tampa „sava“ tik iš naujo „kuriant“, tai yra ją pašventinant. Ši religinė elgsena nežinomose žemėse iki pat naujųjų laikų būdinga ir Vakarams. Ispanų ir portugalų konkistadorai, atradę ir užkariavę naujas teritorijas, jas pasisavino Jėzaus Kristaus vardu. Kryžiaus pastatymas pašventindavo vietovę. Tai tam tikra prasme prilygsta „naujam gimimui“ Kristaus dėka. „Kas buvo sena — praėjo, štai atsirado nauja“ (2 Kor 5, 17). Naujai atrasta šalis buvo „atnaujinta“, vėl „sukurta“ panaudojant Kryžių.

Vietovės pašventinimas — kosmogonijos pakartojimas

Svarbu įsidėmėti, kad nežinomos teritorijos kosmizacija visada yra pašventinimas: organizuojant erdvę, pakartojama pavyzdinė dievų veikla. Glaudus ryšys tarp kosmizacijos ir pašventinimo išžiūrimas jau pačiuose elementariausiuose kultūros lygiuose. Tai būdinga, pavyzdžiui, Australijos klajokliams, kurių išsivystymas tėra pasiekęs tik rinkimo ir ankstyvosios medžioklės stadiją.

Pagal achilpų — vienos aruntos genties — tradicijas, dieviškoji būtybė Numbakiula mitiniais laikais „kosmizavo“ jų būsimą teritoriją, sukūrė jų protėvius ir institucijas. Iš gumos medžio kamieno Numbakiula padarė šventą stulpą (kauva-auva) ir, patėpęs jį savo krauju, užlipo ant šio stulpo ir išnyko aukštybėse. Šis stulpas simbolizuoja kosminę ašį, nes aplink ją esanti teritorija yra apgyvendinama, transformuojama į „pasaulį“. Su tuo susijęs svarbus švento stulpo ritualinis vaidmuo: klajonių metu achilpai gabena jį su savimi ir pasirenka tolesnę keliavimo kryptį pagal stulpo palinkimą. Tuo būdu jie nuolatos keičia savo buvimo vietą, drauge likdami „savo pasaulyje“ ir nepraradami ryšio su dangumi, kuriame išnyko Numbakiula. Stulpo sulaužymas — tikra katastrofa. Tai tarsi „pasaulio pabaiga“, grįžimas į Chaosą. Pasak tyrinėtojų, vienas iš mitų pasakoja apie tai, kad kartą stulpas buvęs sulaužytas ir visa gentis tapusi baisaus nerimo ir pasimetimo auka, o jos nariai kurį laiką klajoję be tikslo, kol galų gale atsisdė ant žemės ir daugiau jau nesikėlė¹.

Šis pavyzdys puikiai iliustruoja ir kosmologinę ritualinio stulpo funkciją, ir jo soteriologinį vaidmenį: *kauva-auva* imituoja Numbakiulos naudotą stulpą, būtiną pasaulio kosmizacijai, o antra vertus, — achilpai yra įsitikinę, kad jie nepraranda ryšio su dangumi. Vadinasi, žmogiškas egzistavimas yra galimas tik dėl nuolatinės sąsajos su dangumi. Achilpų „pasaulis“ pasidaro realiu jų pasauliu tiek, kiek atkuriamas Numbakiulo organizuotas ir pašventintas kosmosas. Negalima gyventi be „nukreiptu-

¹ Spencer B. et Gillen F. J. The Arunta.— London, 1926, p. 388.

mo" į transcendenciją, kitaip sakant, neįmanoma gyventi „chaose“. Kai prarandamas ryšys su transcendencija, egzistavimas darosi negalimas, ir achilpai priversti numirti. <...> „Įsikurti“ kokioje nors vietovėje, pradėti joje ūkinę veiklą, ją apgyvendinti — vadinasi, realizuoti egzistencinį pasirinkimą: „kurdami“ pasaulį, esame pasiruošę jį priimti. Taigi šis „pasaulis“ visada yra tik pakartojimas pavyzdinio pasaulio, dievų sukurto ir apgyvendinto, neatsiejamo nuo dieviškos veiklos šventumo.

Achilpų šventas stulpas „paremia“ jų pasaulį ir užtikrina ryšį su dangumi. Čia mes turime universalų kosmologinio paveikslo prototipą: tai kosminiai stulpai, kurie, paremdami dangų, kartu atveria kelią į dievų pasaulį. Keltai ir germanai iki krikščionybės priėmimo dar išsaugojo tokių šventų stulpų kultą. „*Chronicum laurissense breve*“, kronika, rašyta apie 800 metus, pasakoja, kad Karolis Didysis karo su saksais dingstimi įsakė sunaikinti Eresburgo mieste šventyklą ir šventą medį jų „garsaus Irmensulo“. Rudolfas iš Fuldos (apie 860 metus) patikslina, kad šita garsi kolona yra „pasaulio kolona, palaikanti visa, kas egzistuoja“ (*universalis columna quasi sustinens omnia*). Tokį patį kosmologinį paveikslą randame Romoje (Horace, Odes, III, 3), senovės Indijoje (Rig Veda, I, 105, X, 89, 4; etc.), Kanarų salose, taip pat tokiose tolimose kultūrose kaip, pavyzdžiui, kvakiutlių (Britų Kolumbija) ir Floro salose (Indonezija). Kvakiutliai tikri, jog varinis stulpas kerta tris kosminius lygius (Požemio pasaulį, Žemę ir Dangų); ten, kur jis iširėžia į dangų, yra „Dangaus vartai“. Paukščių takas — šio kosminio ramsčio regimasis atvaizdas danguje. Pasaulis, kaip dievų kūrinys, pakartojamas ir pamėgdžiojamas žmogiškąja skale. *Axis mundi**, kuri matoma danguje Paukščių tako pavidalu, yra atkartota kulto pastate švento stulpo forma. Tai dešimties ar dvylikos metrų ilgio kedro kamienas, kurio didesnė dalis išsikiša pro kulto pastato stogą. Šis stulpas atlieka pagrindinį vaidmenį ceremonijose: kaip tik jis suteikia kulto pastatui kosminę struktūrą. Ritualinėse dainose šis namas vadinamas „mūsų pasauliu“, o jame gyvenantys kandidatai į išventinimą skelbia: „Aš esu pasaulio centre... Aš esu prie pasaulio ramsčio“ ir pan.¹ Toks pat pasaulio ramsčio tapatinimas su šventu stulpu ir kulto pastato — su pasauliu randamas jau minėtose Floro salose. Aukojimo stulpas vadinamas „dangaus stulpu“ ir manoma, kad jis remia dangų².

Kvakiutlo, apeiginės iniciacijos kandidato, šauksmas „Aš esu pasaulio centre“ mums atskleidžia vieną iš subtiliausių šventos erdvės reikšmių. Ten, kur dėl hierofanijos atsirado erdvės pertrūkis, pasidarė įmanomas viršaus (dievų pasaulio) „ryšys“ su apačia (požeminiais regionais, mirusiųjų pasauliu). Taigi pasidarė galimas ryšys tarp trijų kosminių lygių — žemės, dangaus ir požemio. Kaip jau matėme, kartais šis ryšys išreiškiamas pasaulinės kolonos vaizdiniu *axis mundi*, kuri jungia ir pa-

* *Axis mundi* (lot.) — pasaulio ašis.

¹ Müller W. *Weltbild und Kult der Kwakiutl Indianer*. — Wiesbaden, 1955, S. 17—20.

² Arndt P. *Die Megalithenkultur des Nad'a*. — Antropos, 1932, N 27, S. 61—62.

remia dangų ir žemę ir kurios pagrindas yra nugrimzdęs į pasaulio požemius (į tai, kas vadinama „pragaru“). Tokia kolona gali būti tik pačiame pasaulio centre, nes apgyvendinto pasaulio visuma plyti aplink ją. Čia mes susiduriame su ištisa grandine tarpusavyje susijusių religinių koncepcijų ir kosmologinių vaizdinių, sudarančių „sistemą“, kurią galima būtų pavadinti tradicinės visuomenės „pasaulio sistema“: a) šventa vieta pertraukia erdvės vienalytiškumą; b) šis pertrūkis išreiškiamas „angos“ simboliu, dėl kurio galimas perėjimas iš vieno kosminio lygio į kitą (iš dangaus į žemę ir *vice versa*, į požeminių pasaulį); c) ryšys su dangumi yra išreiškiamas tam tikrais skirtingais vaizdiniais, besiremiančiais *axis mundi* idėja — kolona (*universalis columna*), kopėčiomis (Jokūbo kopėčios), kalnu, medžiu, liana ir pan.; d) aplink šią kosminę ašį plyti „pasaulis“ („mūsų pasaulis“), vadinasi, ašis yra „vidury“, prie „žemės bambos“, jiniai yra pasaulio centras.

Daugybė įvairių tikėjimų, mitų ir apeigų buvo sukurta remiantis tokia „pasaulio sistema“.